

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра прикладної математики

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету
математики і інформатики

Григорій ЖОЛТКЕВИЧ

“29” “08” 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Математичне та комп'ютерне моделювання у природничих
та соціально-економічних науках

рівень вищої освіти другий (магістерський)

галузь знань 01 – Освіта/Педагогіка

спеціальність 014.04 – Середня освіта (Математика)

освітня програма Математика та інформатика

спеціалізація _____

вид дисципліни обов'язкова

факультет математики і інформатики

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету математики і інформатики
 “29” серпня 2023 року, протокол №8

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: *Духопельников Сергій Володимирович*, кандидат тех. наук,
 старший дослідник, доцент кафедри прикладної математики.

Програму схвалено на засіданні кафедри Прикладної математики
 Протокол від “28” серпня 2023 року №10

Завідувач кафедри Прикладної математики

 (підпис) Валерій КОРОБОВ
 (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми (керівником проектної
 групи) 014.04 Математика та інформатика
 назва освітньої програми

Гарант освітньо-професійної програми
 (керівник проектної групи) Математика та інформатика

 (підпис) Ірина ЖОВТОНІЖКО
 (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету математики
 і інформатики Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
 назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “29” серпня 2023 року, протокол №1

Голова науково-методичної комісії факультету математики і інформатики

 (підпис) Ольга АНОЩЕНКО
 (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “ **Математичне та комп’ютерне моделювання у природничих та соціально-економічних науках** ” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

магістр

(назва рівня вищої освіти)

спеціальності (напрямку) 014.04 Математика та інформатика

спеціалізації _____

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. *Метою викладання* навчальної дисципліни є надання знань про методи побудови математичних моделей задач механіки, фізики, біології та вирішення їх за допомогою наближених чисельних методів.

1.2. *Основними завданнями* вивчення дисципліни є: навчання студентів використовувати сучасний математичний апарат математичного моделювання до задач біології, економіки, хімії та фізики, та застосуванню цих методів для розв’язання різноманітних задач теоретичного та практичного характеру в професійній діяльності.

1.3. Кількість кредитів: 4

1.4. Загальна кількість годин: 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов’язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
32 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	10 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
56 год.	100 год.
у тому числі індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

ОПП

ІК 01. Здатність розв’язувати складні комплексні задачі та практичні проблеми в галузі освіти та інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та професійної практики.

ЗК 05. Здатність здійснювати перетворення даних з різних джерел за допомогою інформаційних процесів.

ЗК 06. Здатність доцільно використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК 14. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ФК 01. Здатність ефективно працювати в областях педагогіки, психології, математики та інформатики.

ФК 03. Наявність системи наукових знань із дисциплін фундаментальної та професійної підготовки, здатність до її застосування на практиці.

ФК 12. Здатність застосовувати методи навчання, методичні прийоми, технології навчання, сучасні технології розвитку критичного мислення, мобільного навчання, компетентнісно-орієнтовані технології навчання з метою формування в учнів ключових компетентностей для життя.

ФК 15. Здатність розуміти міркування та виокремлювати ланцюги міркувань у доведеннях, а також розташовувати їх у логічній послідовності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студенти мають досягти таких *програмних результатів навчання*:

ПРН 01. Планувати педагогічну діяльність, визначати і розв'язувати складні задачі пов'язані з професійною діяльністю.

ПРН 04. Застосовувати базові знання математичного моделювання та математичних методів в освіті/педагогіці в обсязі, необхідному для використання у професійній діяльності, у проведенні досліджень, впровадженні інновацій.

ПРН 06. Створювати та застосовувати нові знання предметних галузей математики та інформатики з метою розв'язування складних задач та практичних проблем середньої та професійної освіти, що потребують досліджень та/або інновацій, демонстрації майстерності їх відтворення в аргументованій усній та/або письмовій доповіді, в інформаційно-комунікативних середовищах.

ПРН 21. Уміти аналізувати з наукової точки зору соціально-економічні, соціально-педагогічні проблеми та процеси, використовувати методи цих наук у різних видах професійної діяльності.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1 *Математичні моделі деяких біологічних та економічних задач.*

Тема 1. Введення до предмету математичного та комп'ютерного моделювання.

Основні означення. Класифікація моделей. Основні методи моделювання. Зв'язок з іншими математичними дисциплінами.

Тема 2. Математичні моделі популяційної динаміки.

Математичні моделі популяційної динаміки: експоненціального росту, логістичного росту. Фазові портрети та інтегральні криві.

Тема 3. Математичні моделі економічного зростання
Кейнсіанський хрест, модель Леонт'єва.

Тема 4. Лінійне програмування

Графічні та аналітичні методи розв'язання елементарних задач лінійного програмування, транспортна задача.

Розділ 2 *Математичні моделі деяких задач фізики та хімії.*

Тема 5. Математичні моделі основних задач фізики.

Одновимірні рівняння коливань, переносу, теплопровідності.

Тема 6. Різницеві рівняння.

Різницеві рівняння, їх типи, способи розв'язання та властивості.

Тема 7. Метод скінчених різниць

Поняття сітки у часовій та координатній області. Побудова дискретного розв'язку системи різницевих рівнянь. Різницеві схеми проти потоку та за потоком. Явні та неявні схеми. Дослідження апроксимації та стійкості розв'язків різницевих схем

Тема 8. Метод скінчених елементів. Метод Гальоркіна.

Основні види методу скінчених елементів. Означення, приклади базисних функцій. Особливості застосування методу Гальоркіна до розв'язання граничних задач.

Тема 9. Чисельне розв'язання деяких елементарних фізичних та хімічних процесів.

Математичний та фізичний маятник. Кінетичні рівняння. Математичні моделі хімічних реакцій. Приклади комп'ютерних програм для чисельного розв'язання

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усь ого	у тому числі					Усь ого	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Математичні моделі деяких біологічних та економічних задач.												
Тема 1. Введення до предмету математичного та комп'ютерного моделювання.	4	2				2	4	2				2
Тема 2. Математичні моделі популяційної динаміки.	12	4	4			4	12		2			10
Тема 3. Математичні моделі економічного зростання	14	4	4			6	14		2			12
Тема 4. Лінійне програмування	14	2	4			8	12	2	2			8
<i>Контрольна робота</i>	2		2				4					4
Разом за розділом 1	46	12	14			20	46	4	6			36
Розділ 2. Математичні моделі деяких задач фізики та хімії.												
Тема 5. Математичні моделі основних задач фізики.	8	2	2			4	8					8
Тема 6. Різницеві рівняння.	10	2	2			6	10	2				8
Тема 7. Метод скінчених різниць	18	6	4			8	18	2	2			14
Тема 8. Метод скінчених елементів. Метод Гальоркіна.	12	4	2			6	12					12
Тема 9. Чисельне розв'язання деяких елементарних фізичних та хімічних процесів.	24	6	6			12	22	2	2			18
<i>Контрольна робота</i>	2		2				4					4
Разом за розділом 2	74	20	18			36	30	6	4			64
<i>Разом за семестр</i>	120	32	32			56	120	10	10			100

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Математичні моделі популяційної динаміки.	2	
2	Фазові портрети та інтегральні криві.	2	
3	Кейнсіанський хрест	2	
4	Модель Леонтєва	2	
5	Елементарні задачі лінійного програмування	2	
6	Транспортна задача	2	
7	<i>Контрольна робота</i> на тему «Математичне моделювання в задачах біології та економіки»	2	
8	Математичні моделі у задачах переносу та теплопровідності	2	
9	Різницеві рівняння	2	
10	Різницеві схеми проти потоку та за потоком	2	
11	Явні та неявні схеми	2	
12	Метод Гальоркіна до розв'язання граничних задач	2	
13	Математичні моделі для математичного маятника	2	
14	Математичні моделі для фізичного маятника	2	
15	Математичні моделі хімічних реакцій	2	
16	<i>Контрольна робота</i> на тему «Математичне моделювання в задачах фізики та хімії»	2	
Разом		32	

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Вивчити матеріали тем №1, №2 та виконати домашнє завдання з практичних занять №1, №2	6	12
2	Вивчити матеріали тем №3 та виконати домашнє завдання з практичного заняття №3, №4.	6	12
3	Вивчити матеріали тем №4 та виконати домашнє завдання з практичних занять №5, №6	8	8
6	Виконати <i>Контрольну роботу</i> на тему «Математичне моделювання в задачах біології та економіки»		4
7	Вивчити матеріали тем №5 та виконати домашнє завдання з практичного заняття №8	4	8
8	Вивчити матеріали тем №6 та виконати домашнє завдання з практичного заняття №9	6	8
9	Вивчити матеріали тем №7 та виконати домашнє завдання з практичного заняття №10, №11	8	14
10	Вивчити матеріали тем №8 та виконати домашнє завдання з практичного заняття №12	6	12
11	Вивчити матеріали тем №9 та виконати домашнє завдання з практичного заняття №13, №14, №15	12	18
12	Виконати <i>Контрольну роботу</i> на тему «Математичне моделювання в задачах фізики та хімії»		4
Разом		56	100

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені робочим планом

7. Методи навчання

- лекції
- практичні заняття
- контрольні роботи

Лекційні та практичні заняття проводяться аудиторно. А у разі оголошення воєнного стану заняття проводяться відповідно до Наказу ректора Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (дистанційно за допомогою платформи Zoom).

8. Методи контролю

- Опитування студентів на практичних заняттях, перевірка виконання домашніх завдань.
- Проведення і перевірка контрольних робіт.
- Підсумковий контроль у формі письмового іспиту та співбесіди.

9. Схема нарахування балів

10.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання					Іспит	Сума
Розділ 1	Розділ 2	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом		
T1–T4	T5–T9					
10	10	20	20	60	40	100

T1 – T9 – теми розділів.

Шкала оцінювання: чотирирівнева

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

Критерії оцінювання

Поточний контроль: бали нараховуються за виконання домашніх завдань і активність під час практичних занять.

Контрольні роботи оцінюються по 20 балів кожна.

Екзаменаційна робота складається з трьох завдань і передбачає письмову відповідь на два питання зі списку, який надається студентам заздалегідь, а також розв'язання однієї задачі.

Кожне теоретичне завдання оцінюється максимально 12 балами, задача – 16 балів.

По кожному завданню нараховується:

- максимальний бал у разі правильно обґрунтованої відповіді;
- за незначні та за арифметичні помилки оцінка зменшується до 10 відсотків;
- за значні логічні помилки оцінка зменшується до 50 відсотків, якщо хід розв'язання в цілому правильний,
- у разі частково вірних міркувань за відсутності обґрунтованої відповіді виставляється до 30 відсотків від максимальної кількості балів
- розв'язання не відповідає жодному з критеріїв, які сформульовані вище – виставляється 0 балів.

Приклади оцінювання контрольних робіт

1) **Контрольна робота №1** «Математичне моделювання в задачах біології та економіки» **20 балів** по 10 балів за кожний пункт (один з варіантів):

Необхідно скласти план випуску двох видів продукції на чотирьох ділянках цеху, щоб отримати максимальний прибуток від здачі цієї продукції. При цьому накладаються наступні обмеження: час роботи на 1-й ділянці не перевищує 10 год., на 2-й – 6 год., на 3-й – 8 год. і на 4-й – 12 год. В таблиці указано час (в год.), що необхідний на виготовлення кожного із двох видів продукції на кожній ділянці. Нуль означає, що продукція на даній ділянці не випускається.

Продукція	Ділянки			
	1	2	3	4
I	2	1	2	0
II	1	1	0	2
Можливий час роботи ділянки, год.	10	6	8	12

Цеху нараховується прибуток 2 у.о. при реалізації одного виробу I виду і 5 у.о. при реалізації одного виробу II виду.

1. За допомогою програми Excel зробити аналітичний розрахунок задачі. (10 балів)
2. За допомогою програми Excel побудувати та проаналізувати графічний розрахунок. (10 балів)

2) **Контрольна робота №2** «Математичне моделювання в задачах фізики та хімії» **20 балів** по 5 балів за перший і другий пункт та 10 балів за третій пункт (один з варіантів):

1. Записати математичну модель задачі теплопровідності стрижня довжиною 1, якщо початкова температура завдана законом $\sin(\pi x)$ та на кінцях стрижня підтримується постійна температура, що дорівнює 0 (5 балів);
2. Записати явну схему для побудованої математичної моделі з п.1. (5 балів);
3. Знайти порядок апроксимації та перевірити стійкість побудованої схеми (10 балів).

10. Рекомендована література

Основна література

1. Задачин В. М. Чисельні методи : Навчальний посібник / Задачин В. М., Конюшенко І. Г. – Харків. Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 180 с.
http://kist.ntu.edu.ua/textPhD/CHM_Zadachin.pdf
2. Л.О. Волонтир, чисельні методи: Навчальний посібник/ Л.О. Волонтир, Л.В.Зелінська, Н.А. Потапова, І.А. Чіков – Вінницький національний аграрний університет. – Вінниця: ВНАУ, 2020 – 322 с <http://repository.vsau.org/getfile.php/27703.pdf>
3. Різницеві рівняння : методичні вказівки для вивчення розділів математики / Укладач В.І. Урманчев. – Київ, 2018 . – 44 с.
4. Економіко-математичне моделювання процесів соціально-економічного розвитку України / О. С. Власюк. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2011. –520 с
5. Вітлінський В. В. Моделювання економіки. Навчальний посібник. – К.:КНЕУ, 2003. – 408 с
6. Ляшенко І. М., Мукоєд А. П. Моделі біологічних та екологічних процесів. – К.: Вид-во КНУ, 2002.– 450 с

Методичне забезпечення

1. Ванін В. А. Математичні моделі та чисельні методи в задачах механіки суцільного середовища : навч.-метод. посібник з курсу "Сучасні проблеми математичного та комп'ютерного моделювання" для студ. машинобудівних та енергетичних спец. / В. А. Ванін ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : НТУ "ХПІ", 2018. – 209 с
<https://repository.kpi.kharkov.ua/bitstreams/d6758a54-b9e4-468f-ae02-6bb318daf3b6/download>

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення